

հերից մի կանոնաւոր երգելի խումբ պատրաստէր, որ զոնէ կիրակի և տօն օրերին երգէին եկեղեցեամբ:

ԱՄԵՐԻԿԱՄԻՇԻՑ.—Փետրուարի 2-ին Սարիկաւանի եկեղեցիի մի պատկառելի ծերունի Մակգրանայ անունով, իւր թարգման տրապիզոնի Յովսէփ Վարդիկեանին հետ, որի միջոցով մանրակրկիտ կերպով ուսումնասիրել է թուրքականի և քրդերի միմեանց հետ ունեցած յարաբերութիւնները: Պ. Մակգրանայ, որ վեց ամիս չարունակ թուրքիայում թափառական կեանք է վարել և ամեն մի գիւղ և քաղաք այցելելուց յետոյ անցել է Ռուսիա, իւր հաւաքած տեղեկութիւնները բաւական համարելով, յարմար ճանապարհներով Անգլիա է վերադառնալու:

—Նշանակները մեղանում հետզհետէ մեղմանում են. ցորենի յաջորդում է տաքը, բայց այս կատարում է, ի հարկ է մեղ չընթացող անտառի չընթացիւ: Սովորական դարունը մեղմանում սկսում է մայիս ամսի 15 ից, որը ընթերցողի համար մի անտառի բան կարող է երևալ. առետուրը Սարիկաւանի լեռն շատ ընթած է. իսկ կենսական մեղմեցները բաւական թանկ հացի պուրջն արժէ 1 ր. 20 կ., մսի ֆ. 7 կ., փայտի (նոր) 1 սափ. 16 ր., իսկ խոտ ու դարման բոլորովին չի ճարւում: Այսօր (փետր. 7-ին) կայանալու է տեղիս դեպտամեների ընտրութիւնը:

ՀԱՅ ԳԱՐՁԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ամերիկեան լրագիրը կը նկարագրեն Նոր Աշխարհին մէջ կառուցուող Հայոց անդրանիկ եկեղեցոյն օծումն: Մեր աշաց առաջ է Worcester Daily Spy լրագրոյն յունուար 19-ի թիւն, որ այն

*) Արտ. հայ թերթ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՆԿԻԿԸ

(Գիւղ-Մարտիկ)

I.

Վաճառական Լեւոնէն այրի մարդու կեանք էր վարում իւր մանկան հետ միասին, որ մնացել էր կնոջ մահէից յետոյ: Նա մինչև խելագարութեան չափ սիրահարուած էր եղել իւր հանգուցեալ կնոջ վրայ և նրա դէպի ժամէան ունեցած քնքայ զգացմունքն երբեք փոփոխութեան չէնթարկուց, չնուազեց նորանց ամուսնական վեց երկար տարիների ընթացքում: Լեւոնէն պատուաւէր, բարի և ուղղահայե մարդ էր: Զարու թիւն կամ կատարածքի զգացմունքը դէպի իւր չընթացողները նրան անցաւ էին:

Սիրահարուելով իւր հարսանուհի աղքատ օրիորդի վրայ, նա վերջինս առաջարկեց իւր ձեռքն և սիրտը, և հարսանիքը կայացաւ:

Նա մեծ աջողութեամբ պարտուում էր մանուկի առետուրով, բաւականաչափ կարողութիւն ունէր և մի րոպէ չէր երկմըտում, որ ժամէտը իւր հետ ոչ թէ սիրտը և ամուսնանում, այլ ուրիշ միտումներով:

Լեւոնէն անմկարագրելի կերպով երջանիկ էր զգում իրեն ժամէտի հետ, բացի նրանից ոչ զի վրայ չէր մտածում և նրա համար ամեն ինչ պատրաստ էր գտնելու: Ծաղի ժամանակ նա հաղար ու մի յիմարութիւններ էր անում, որոնց զի պատրուակ ունենայ անդադար հիւսնալու: Նրա չընթացող դէպքի վրայ, Լեւոնէն օրինակ—նրա ամանի մէջ զմեռ էր ա-

նանդիսին վրայ կը խօսէր սա երրեակ խորագրոյն ներքև: «Աղքատի պարտքը» 0-ժամ: Հայոց նոր աշխարհագրութեան Երբեք: Նախնային խմբային խմբային կը գրէ:

«Սրէկ Նշանուոր օր մէր մեր քաղաքի (Ուսթըր) Հայոց համար, որովհետև իրենց տօնացոյցով Մուռնոյ լինելէ դատարարին մէջ և իւրոք բովանդակ Միսցեալ Նախնայաց մէջ առաջին հայ եկեղեցոյն նուիրագործման արարողութիւնը կը կատարուէր: Այս եկեղեցիի հասկաւապէս առեկի քան տեղական կարեւորութիւն մ'ունէր, և շնորհիւ համար նուիրատուներ ընդունուեցին Պոսթընէ, Նիւ Եորքէ և Սան Ֆրանչիսկոյէ: Եկեղեցիի, ի Լօրըլ փողոց, փայտաշէն ճաշատանը յօրինուած մէջ և 250 հոգւոյ նստարան կը պարունակէ: Կառուցուած է բարձրաշէնով, ճարտարապետ Սթիվեն Էլլիս հռոմէական մայր-եկեղեցոյ ձևին նման, կամարաւոր յօրինուածով: Բարանք չըրջանակաձև է, կէս գլորթով մը ծածկուած: Դասը խորանին ճիշդ հանդէպն է, տաճարին յատակէն մէկ սառնամանքաբար, վանդակով մը զատուած տաճարին զլիստը մասէն: Պատերը գունաւոր նկարուած են, և յատուհանը գաւառաւոր ապակիներով զարդարուած: Երկու վարպետն էր Ամու Պլաշտոս:

«Նուիրագործման (օծման) պաշտամունքը երէկ առաւօտ ժամ 9-ին սկսանք և 10.30 ին Ս. Հարդըրութեան խորհուրդը տեղի ունեցաւ: Առաջին պաշտօնն առաւելապէս առանձնեղ և խմբեղ էր, մասամբ փոխառութեամբ ընդ մէջ քահանային և դպրաց: Պատարագիչ քահանայն էր Արթ. Յ. Վ. Սարաճեան, որ առեկի քան մէկ տարի է ի վեր կոչուած է ի հովութիւն անդուր հայ հասարակութեան և որոյ անօրէնութեան ներքեւ եկեղեցին կառուցաւ: Պաշտամունքը բովանդակ պարագայից տարբերակ էին մեղ համար, և ընկանապէս հետաքրքրաշարժ էին անոնց որք առաջին անգամ հանդիսատիս կը լինէին: Թորանը պարզ շինուած մէկ զարդարուած

ծով, աղտմանի մէջ ցուր, իսկ ինքն ինչպէս փորթի երեխայ, սկսում էր ծիծաղել:

—Սրբ սիրում ես, ծիծաղելով ասում էր Լեւոնէն, —այն ժամանակ ակամայ պատրաստ ես բազմաթիւ յիմարութիւններ անելու:

Կինը հանդիստ և ներողամտ կերպով ժպտում էր, յետոյ դէպք չընում էր, կարծես անպիտակ ամուսնու ոչ բոլորովին պատուաւոր սիրային արարքներից և աշխատում էր խօսակցութիւնն ուրիշ առարկաների վրայ: Գարձիւ, բայց նա սովորաբար սեղանի միւս ծայրից խըրում էր կնոջ փորթի ձեռքն և կոյր հիացմունքով թղթում:

—Այն ժամէտ, մնա իմ սիրելի հոգոյս հատոր:

Այն ժամանակ կինն սկսում էր անհամբերութեան նշաններ ցոյց տալ և յոնքերը կլիտելով ասում էր.

—Ի՛հ, խելամոռ եղբոր Կեր և թոյլ տուր, որ օրերդներն էլ ուտեն:

Լեւոնէն խոր հոգեք էր քաշում և ըսկտում էր զանդադողտութեամբ ժամնը հացի պատրուք:

Երկուստարդ ամուսնների պատկերութեց ամբողջ հինգ տարի էր անցել, բայց դեռ նրանք դաւակ չուէին: Բայց յամիսը ժամէտը յոյստում է ամուսնուն, որ ինքը չուտով մայր է լինելու: Նրանք իրենց ամուսնական բաղաւոր դպացին Կնոջ երկուսերի բոլոր ժամանակը, Լեւոնէն մի րոպէ չէր հեռանում նրանից, այնպէս որ պատու դայեկալը, որը սնուցել էր նրան և վաշելում էր տան ամեն իրաւունքները, երբ բնին ուժով Լեւոնէն անցող դուրս էր անում և նրա ետեղից դուրս վախում այդպիսով վերջինս տոկոսաւ էր լինում մի ժամ և ժամուկէս աղատ օդում անց-

ժողովներով և 12 մոմերով: Փահանային ապաստարը կը կրէին ուրիշ երկու մոմեր եւ: Թորանն յարգարուած էր նաև յոյժ զեղեցիլ ծածկելով մը արեւելեան ասեղնակարով կապտոյ մետաքսի վրայ, որ մինչև գետնը կ'իջնէր: Երեղ և թանկաղին արեւելեան կերպաներ տարածուած էին խորանին և դասին տախտակաւ: Դասին վրայ, Փահանայն սկսեց պարագայի մը հագած էր երկայն թեղանիքով, ծիրանեղուն երկնեղուն, և անոր վրայ լայն չափաւ մը ծիրանեղուն դամաւիկայ կերպաւ, զոր արծաթեայ ճարմանով կ'անկած էր կարծրին վրայ: Գլուխը ծածկուած էր բարձր և ս վերաբով, որոյ ծայրերը մինչև ուտերը կը հասնէին: Դպրեք երկայն ալիտակ չապկներ հագած էին, որոց կ'անկին վերայ գորշ թաշ մը ձևացուցուած էր, որ ժողովրդեան զէմանդիման կ'երեք, երբ զպիւր խորանին գէմ յանդիման կը կանգնէին:

«Պաշտման մէկ մասը կը կայանար այն խաչար. օծմանը որք կը գտնուէին խորանին վրայ, սկսնուում վրայ, և կատարին մէջ ժամանակը զիտմամբ կազմուած երկու փորթի խորհուրդ մէջ: Օծումէն յետոյ որ մեծահանգէս արարողութեամբ կատարեցաւ, փորթի մեղրամոմեր ցըրուեցան ժողովրդեան, որ վառեց զանոնք և ձեռքը բռնած կեցաւ, մինչ քահանայն և դպրեք կ'երգէին: Յաւարտ պաշտամունք այս մասին, քահանայն քաղ խօսեցաւ:

«Եկեղեցոյն ամեն կողմը խուռն բաղժութիւն մը կը ընուր, և նստարանք չըրաւելով, շատ մը անտներ ալ գրուած էին: Ներկայը ամեններն էրիկ մարդիկ էին, զի այս հայ դպրականութեան մէջ իրատ քիչեր իրենց ընտանիքն հետ բերած են: Նիւ-Եորքէ և ուրիշ քաղաքներէ շատ մը Հայեր եկած էին հանդիսին մասնակցելու:

«Արթ. Սարաճեան շատ լաւ կը խօսէր, առանձն կարող, ազդեցիկ և ողորակող ուժով բարդիւ մէ. բայց որովհետև ըսկտողակ պաշտօնն հայ լեզուով կը կա-

կայնէր:

Լեւոնէն բարեկամական սերտ զգացմունքներով կապուած էր մի երիտասարդի հետ, Դիւրեմտուր աղքատուամ, որը մանկութեան օրերից սկսած ճանաչուած էր ժամէտին: Դա քաղաքային վարչութեան մէջ գործակալի պաշտօն էր կատարում: Դիւրեմտուրը շարաթական երեք անգամ ճաշում էր Լեւոնէնի տանը, զրա կնոջ համար ամեն անգամ ծաղկափնջիկ էր բերում, իսկ երեւին էլ թատրոնական օթեակով տոմարի Հաղիւ չէր պատահում, որ բարեհայր Լեւոնէն, ճաշի ժամանակ զգացուելով, հիացմամբ ասում էր կնոջը.

—Քա և Դիւրեմտուրի հետ մի յարկի տակ գտնուելով, ինձ աշխարհիս ամենաներջանիկ մարդն եմ զգում:

Միտարարութիւնից յետոյ ժամէտը մնաւ: Ամուսնին նախ կարծեց, որ նրա կորուստը տանել չէ կարող, բայց տեսնելով նորածին մանկան, այդ վերբիկ արարածին, որը միշտ աղաղակում և լալիւ էր, իւր հոգու մէջ քաշեց իրեն զգաց և տեսաւ, որ զեւ ևս ամեն ինչ չէ կորած և թէ զեւ առիթ կայ ապրելու:

Լեւոնէն սիրում էր իւր որդուն ցնորովից և ջերմ սիրով: Նրա համար այդ մանկիկը իւր կնոջ մարմնին էր, վերջինիս որդիութեան շարունակութիւնը: Նրա կանանց անցել էր ուրիշ մարմնու կազմութեան մէջ. ժամէտը անձնատեղի էր աշխարհի երեխայ, բայց թողիւ էր իւր փոխարէն մի նոր արարած: Սե Լեւոնէն զգացուած սեղմում էր կրծքին իւր վերբիկ ժամին և երկար, լուռ նըստում նրա օրօրեղի մօտ հիպոսամբ դիտելով նրան, Ամբողջ ժամերով դիտելով որդուն, Լեւոնէն սիրտը լցում էր հաղարար սիրտը և ուրախ յիշողութիւն:

տարուէր, քարոզին նիւթ չկրցաւ իմանալ մեր լրարերն: *)

Ամերիկայի հայ դպրականութիւնը խնդակցութեան արժանի է այս կարևոր ձեռնարկութիւն յաղագրաւ ի գլուխ հանելուն առթիւ, համեմատապէս կարճ միջոցի մը մէջ: Սրբ. Արթ. Սարաճեան վարդապետին Ամերիկայի Հայոց հոգեւոր եկեղեցի մը շինելու խորհուրդը ծանուցելը, չէինք յուսար թէ այսքան շուտ պիտի իրագործուէր: Այդ անկ չէ այս հայ դպրականութեան զորոնց մանրամասնութեան մէջ մտնել, և մանրակրկիտ հարցունել փնտռել թէ զրամն ինչպէս հայծայթեցաւ, պարտք դրացանք թէ ոչ: Ամերիկայի Հայք վերածով ցոյց տուին թէ իրենց զործը զիտող ճարպիկ, հեռատես մարդիկ են, և սոյալիս մարդոց միջոցաւ ի գլուխ եկած ձեռնարկութեան մը մանրամասնութիւններուն հետաքրքրուելու պէտք չունին: Կը սիրենք այս հեռանակ Հայոց գործերն իրենց ամբողջութեան և մանաւոր իրենց կարողացութեան մէջ զիտելը: Զերմաղին խնդակցութեանց արժանի կը համարենք զիրենք ազգային-եկեղեցական կեցրն մը կազմակերպելու խորհուրդն այսքան շուտ և այսքան պատուաբեր կերպիւ յաջող վախճանի մը հասցնելուն համար:

Շնորհամք, արդարեւ, լոկ եկեղեցի մը չէ, նաև առաջնորդարան մ'է, նաև դիւշերային և կիրանիօրայ կրթարան մ'է:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԻ, 31 յունուարի.—Այս օրերս Ա-

*) Թէ և ամերիկացի լրարեր, բայց կ'երկի թէ արուեստի քաջալարով չէր (•) մեր ամերիկացի պաշտօնակից, Չէր կրնար արդեօք քարոզին նիւթն իմանալներկայ մէջ մէջն շատերէ որք անդիլներն ալ կը խօսին: Այս մէկ զիտողութեամբ, իւր նըկարագրութիւնը զոր մասամբ համեմատեցինք: Դրանցիկ է ամերիկեան լրարական տեսակետով:

ներով, Սրբ մանուկը քնում էր, այն ժամանակ նա գլուխը թեքելով բաղկաթուրի վրայ, սկսում էր բարձր ձայնով լալ, ինչպէս մի ջրային բնաւորութեան տէր կ'ին:

II. Երեւան մեծանում էր, Հայրը նրան մի րոպէ իւր մօտից չէր հեռացնում: Լեւոնէն ինքն էր փորթի ժամին հազնուում, ուտեցնում, զօրոնելու տանում և նրա թափածները հաւաքում: Նրա բարեկամ Դիւրեմտուրը, ինչպէս երևում էր, նոյնպէս պաշտում էր երեխին: Նա ոտկաւորապէս բարձրացնելով ժամին, նըստեցնում էր իւր ծնկների վրայ, իրեն արշաւող ձի ձեռնեցնելով. իսկ ուրիշ անգամ էլ նրան երեսի վրայ պատկեցնելով, բարձրացնում էր մանկան կարճ չափիկ և քնքաքար հանուրում նրա թիկունքը և ոտկները: Այդ տեսակով Լեւոնէն անհուն հիացմամբ, խելացորի նման գոչում էր:

—Ինչ հրաշալի, ինչ գուրեկան է մեր ժամը:

Իսկ Դիւրեմտուրը նորից սկսում էր մանկանը սեղմել իւր կրծքին և իւր կոշտ ընչաքներն անդադար անդուն նրա վարդապոյն պարանոցին և այտերին:

Ըստ երևութիւն, միայն պատու դայեկալը, Յեւթաթոնն էր, որ բոլորովին սէր չէր տածում զգլի մանուկը: Նա բարկանում էր մանկան չարութիւնները վերայ և սաստիկ շփոթում, տեսնելով երկու բարեկամների փաղաքանքները:

—Մթթէ կարելի է մանկան այդպէս կրթել զգոհութեամբ ասում էր Յեւթաթոնը:—Պարէ ի վերջոյ նրան զեղեցիկ կապիկ կ'արքանէր:

Անցաւ էլ մի քանի տարի և ժամը ուս կոխեց իւր կեանքի տասներորդ ցարուաքի մէջ: Այդ ժամանակ նա շատ

լէքսանդրապոլից այցելելով Անի, առելով իմ համարում այդ մի ժամանակ հուշակաւոր, բայց այժմ աւեր քաղաքի մասին մի համառօտ տեսութիւն անել:

Այնքանդրապոլի մինչև Անի կառքով գնալու համար հարկաւոր է 31/2—4 ժամ ժամանակ:

Անցնելով Արիւշայք, ճանապարհը թէքում է դէպի ձախ, անցնում է Բաշ Եռուրդալի միջով, որտեղ դեռ եւս պահպանուած է հայոց անաղին հին եկեղեցին, որի գմբէթը շատ զեղեցիկ է: Այդ վանքն անաղին տարածութիւն և չափ ունի և վանքի վրայ գրուած են հայերէն արձանագրութիւններ: Կարաշայից յետոյ ճանապարհից դէպի աջ գտնուած է մի փոքրիկ եկեղեցի, որը շինուած է կարմիր քարից: Որի համար և կոչում է «Կարմիր վանք»: Այդ եկեղեցին դեռ հեռուից թողնում է հաճելի տպաւորութիւն և ակամայ կանչում է քնդ զգլի իրեն: Ներքուստ նա աղքատ կերպով է զարդարուած, իսկ արտաքինում վրան մի քանի արձանագրութիւններ կան: Եկեղեցու շուրջը ձգուած է մի հայ աղքատ դիւղ, որը ի նկատի առած եկեղեցու գեղեցկութիւնը, պէտք է ասել, որ քաղաք է եղել:

Զորս վերստ մինչև Անի հասնելը, երկար ճանապարհ է ընկնում և անաղին մեծութեամբ պատնէշ, որից, իւր ուղիղ դրութեանը նայած, երևում է այն ժամանակուայ ճարտարապետների հմուտ գում Թաւայիլ իւր Անիի ամրութիւնը: Պատնէշի ետեղ բացուած է ընդարձակ տարածութիւն մինչև բերդի պարիսպները, այդտեղ պատահում են մատուռի աւերակներ և մի կամարի մէկ ու կէս մասը, որը կարծես կախուած է օդից: Բերդի վրթխարի դռները մօտ մեղ պատահեցաւ մի հայ վարդապետ, որն աղարկուած էր այստեղ էջմիածնից, պահպանելու Անիի բաղնիքը վանքերի մնացորդները: Բերդի վրթխարի պարիսպները լաւ են պահպանուած և շինուած են կարմիր տաշած քարից: Սրանց վրայ կան շատ խաչեր և արձանագրու-

ղութարութեամբ էր կարողանում կարգալ և դէպի մուտքը աշխատութիւնները բոլորովին սէր չէր տածում: Ժամն այնքան փչացել էր, որ նրա հետ նոյն իսկ հրեշտակն էլ չէր կարող եօլա գնալ: Նա դարձել էր սարսափելի քահանա, սաստիկ յամուտ, վատ հակումներով տողորուած մի չար երեխայ: Հայրը միշտ նրա պահանջները զոհացնում էր և նրա խորը քահանայները կատարում: Իսկ Դիւրեմտուրը գրկել ամեն օր նրա համար նորամուտ խաղաղները էր բերում և զանազան քաղցրաւնիքներ ուտեցնում:

—Մթթէ ձեզ համար ամօթ չէ, պա Լեւոնէն, ժիթէ ամօթ չէ, սկսում էր Յեւթաթնը: Պարք այդպիսով մանկանը կանաւորացնէր բոլորովին, հաւատալէք ինձ, նա հետզհետէ տարապիկ անպիտան տղայ է դառնում: Թողք ի սէր Աստուծոյ ձեր երես տալը:

Դրան իբրեւ պատասխան, Լեւոնէն միայն բարեհոգութեամբ ժպտում և տատմ էր:

—Ինչու ես բարկանում, պառիկ, Ժամին ես չափազանց սիրում եմ, և նրա ցանկութիւններին հակառակ չեմ կարող գնալ: Քեզ եւ խորհուրդ եմ տալիս նրա հետ մեղմութեամբ վարուել:

III.

Ժամը թոյլ և հիւանդոտ երեխայ էր: Թիւլիկ նրա հիւանդութիւնը բացատրեց արեան քրտնութեամբ և պատուիրեց նրան տալ երկաթաջուր, բիֆտեկ և անդաւար արգանակ:

Բայց մանուկն ընդհակառակը քաղցրաւնիքներ էր սիրում և ուրիշ ամեն տեսակ կերակուրներից հրաժարում էր: Հայրը յուսահատուած, նրան զանազան քաղցրաւնիքներ և հնդկանուշի (չեկուրա) թիւրթիւններ էր ուտեցնում:

— 46 —

17-4